

Daniel Kukla

Pedagogika pracy w konstelacji krajowych ram kwalifikacji

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 22, 157-163

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Daniel KUKLA

Pedagogika pracy w konstelacji krajowych ram kwalifikacji

Wstęp

Zmieniające się warunki funkcjonowania gospodarki, biznesu, a co za tym idzie – także i rynku pracy, stawiają również przed edukacją nowe wyzwania. Nie można bowiem zapomnieć, że jedną z ról edukacji jest przygotowanie uczniów do samodzielnego funkcjonowania w świecie (tj. między innymi także i do pracy). Edukacja powinna zatem szybko i adekwatnie reagować na zmiany zachodzące na rynku pracy. Zmiany te współcześnie przejawiają się między innymi rosnącymi wymaganiami wobec pracowników. Wymagania te odnoszą się do profesjonalizmu pracowników, który wyznaczany jest m.in. przez zdobywanie nowych kwalifikacji i umiejętności, a tym samym odpowiednich kompetencji. Co więcej, współczesność odznacza się szybkim tempem życia, taki stan rzeczy zmusza nas niejako do nabycia zdolności, podjęcia działań w kierunku ciągłej adaptacji do wymaganych warunków, do permanentnego poszerzania własnej wiedzy. Takie nieustanne dostosowywanie się do realiów rynku uchronić może nas przed zepchnięciem na margines rynku pracy. Umiejętności i kompetencje w tym zakresie nabyć możemy za pośrednictwem systemu edukacji. To właśnie edukacja staje się ważnym ogniwem w procesie dostosowania się do wszelkich zmian, poprzez kreowanie osób kreatywnych, elastycznych, którzy będą potrafili dostosować się do permanentnych zmian w otaczającej ich rzeczywistości.

Wyzwanie przed pedagogiką pracy

Biorąc pod uwagę wyżej wskazane, wybrane spostrzeżenia dotyczące zmian następujących w otaczającym nas świecie, bez wątpienia można uznać, iż zmia-

ny te warunkują również oblicze nowej edukacji. Idąc bowiem za słowami Federica Mayora, zauważyć można, iż „wiele wyzwań zaciąży na przyszłości edukacji w najbliższych dwudziestu latach. Pierwsze wyzwanie to dyspozycyjność i ustawiczne aktualizowanie kompetencji [...] na wszystkich poziomach”¹.

Współczesne systemy edukacyjne, mając na uwadze wspomniane zmiany i wynikające z nich wyzwania, powinny dostosowywać się do realiów rynku pracy. Co więcej, kiedy spojrzymy na współczesną edukację oraz zmiany, jakie w niej następują na przestrzeni kilku ostatnich lat, możemy zauważyć, iż edukacja w istocie rozumie swoją nową rolę i stara się do niej dostosować. Zauważyć bowiem można, że polska edukacja ewoluuje, stara się dostosowywać do europejskich standardów, pretenduje do bycia bardziej efektywną, praktyczną. Wszystko po to, by efektem procesów edukacyjno-wychowawczych było wykształcenie ludzi odpowiednio przygotowanych do życia we współczesnych realiach, zwłaszcza realiach rynku pracy. Jak już bowiem wcześniej zostało to zauważone, rolą edukacji jest przygotowanie młodych ludzi do pełnienia przyszłych ról zawodowych, zarówno w kontekście przygotowania ich do wykonywania określonego zawodu, jak i do pełnienia pracy w ogóle. Obszarem tym szczegółowo zajmuje się pedagogika pracy.

Zdaniem W. Rachalskiej i Z. Wiatrowskiego, pedagogika pracy to dyscyplina pedagogiczna, której przedmiotem zainteresowań oraz badań naukowych są problemy wychowania przez pracę, przygotowania do pracy zawodowej pracowników, kształcenia politechnicznego, a także problemy wychowawcze zakładu pracy. Z. Wiatrowski pedagogikę pracy traktuje ponadto jako „subdyscyplinę naukową, której przedmiotem badań są pedagogiczne aspekty relacji: człowiek – wychowanie – praca”. Autor ten podkreśla również, że przedmiotem zainteresowań i badań naukowych pedagogiki pracy są problemy wychowania przez pracę, kształcenia ogólnotechnicznego, edukacji prozawodowej i wychowania zawodowego, orientacji, poradnictwa i doradztwa zawodowego, kształcenia ustawicznego pracujących, bezrobotnych oraz problemy edukacji zakładu pracy².

Nauka ta zajmuje się ponadto: sylwetką człowieka, jako pracownika; zadaniami zawodowymi, jakie będzie wykonywać absolwent określonej szkoły, doszkalać oraz doskonaleniem zawodowym; warunkami osobowymi i materialnymi przygotowania człowieka do pracy; skutecznością kształcenia, doszkalać i doskonalenia zawodowego; skutecznością działań wychowawczych w miejscu pracy³.

Istotnym aspektem pedagogiki pracy jako subdyscypliny funkcjonującej niejako na styku rynków edukacji i pracy, której celem jest *de facto* przygotowanie uczniów do pracy przez pracę, jest ponadto analiza współczesnego rynku edukacji i pracy, tendencji i problemów z tym związanych w zglobalizowanym świecie.

¹ F. Mayor, *Przyszłość świata*, Warszawa 2001, s. 380.

² Por. Z. Wiatrowski, *Pedagogika pracy*, Bydgoszcz 2005, s. 32.

³ Tamże, s. 39.

cie, w szczególności dotyczących standardów kwalifikacji zawodowych, szeroko rozumianego poradnictwa zawodowego oraz zawodoznawstwa, a co za tym idzie – uczenia się przez całe życie.

Wszystkie wyżej wskazane obszary mają za zadanie przygotować młodego człowieka do funkcjonowania w realiach rynku edukacji i pracy, ale również wyczulić go na potrzebę ciągłego zdobywania nowych umiejętności i wiedzy. Wiedza bowiem wydaje się współcześnie podstawą do funkcjonowania w obszarze zawodowym, pewną niezbędną bazą, na której człowiek buduje swoje umiejętności i kompetencje, które to świadczą o jego możliwościach, wydajności oraz jakości pracy. Obecnie żyjemy, lub zmierzamy do życia, w tzw. *społeczeństwie wiedzy*, co oznacza, że to wiedza staje się kluczowa dla funkcjonowania i rozwoju współczesnych przedsiębiorstw. To dzięki wiedzy i wynikającym z niej nowym rozwiązaniom, zastosowaniom czy technologiom rozwija się gospodarka oraz poszczególne branże. Wiedza zatem jest niezwykle pożądanym zasobem oczekiwanym od współczesnych pracowników. Teoretycy oraz praktycy biznesu wskazują bowiem często, że proste umiejętności fizyczne, manualne (nawet te opanowane przez ludzi do perfekcji) z powodzeniem mogą być zastąpione w pracy przez maszyny⁴. Wiedzy natomiast (dzięki której owe maszyny mogą zostać zaprojektowane, zaprogramowane i stworzone) nic nie zastąpi. To dlatego też ostatnimi czasy wiedza jest coraz mocniej doceniana w praktyce zarządzania, niemalże w każdej branży. Takie zmiany w obszarze rynku pracy powinny pociągać za sobą zmiany w obszarze rynku edukacji. Edukacja powinna bowiem szybko reagować na oczekiwania i wyzwania współczesności. Dlatego też wydaje się, że aktualnie bardzo istotnym wyzwaniem, jakie stoi przed edukacją, jest przygotowanie uczniów do życia i funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy, ale i tzw. społeczeństwie informacyjnym. Zdaniem profesora W. Cellary

Spółeczeństwo informacyjne to takie, w którym każdy (większość) ma dostęp do informacji przez Internet. Z kolei społeczeństwo wiedzy to takie społeczeństwo, w którym każdy (większość) ma dość wiedzy, aby z uzyskanej informacji umieć zrobić odpowiedni użytek. Kluczem do transformacji dzisiejszego społeczeństwa do społeczeństwa wiedzy jest edukacja, i to edukacja przez całe życie. Dzisiaj nikt, na żadnych studiach nie może w młodości pozyskać dość wiedzy, aby starczyła mu na całe życie. Wiedza przyrasta w takim tempie, świat staje się tak skomplikowany, zróżnicowany i współzależny, że uczyć się trzeba przez całe życie i to w dużej proporcji czasu, jaki ludzie mają do dyspozycji. Ktoś, kto tego nie zrozumie, nie nadąży za rozwojem społeczeństwa wiedzy i w konsekwencji znajdzie się na jego marginesie – wśród wykluczonych”⁵.

Można przypuszczać zatem, że to właśnie między innymi zmiany wynikające z konieczności oraz możliwości uczenia się przez całe życie, szerszy dostęp

⁴ Zwracał na to uwagę m.in. J. Rifkin w swym opracowaniu pt. *Koniec pracy* czy U. Beck w *Spółeczeństwie ryzyka*.

⁵ P. Cellary, *Spółeczeństwo informacyjne czy społeczeństwo wiedzy*, strona internetowa: <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/313>, stan na dzień 19.11.2013.

do wiedzy, ewolucja społeczeństwa w stronę społeczeństwa wiedzy, jak również mobilność zawodowa współczesnych pracowników (lub przyszłych pracowników) stanowiły podstawę do stworzenia systemu Krajowych Ram Kwalifikacyjnych, które są podstawą Europejskich Ram Kwalifikacji.

Zgodnie z założeniem Europejskie Ramy Kwalifikacji mają na celu umożliwienie powiązania różnych krajowych systemów oraz ram kwalifikacji na podstawie 8 poziomów odniesienia. Poziomy, o jakich mowa, obejmują pełną skalę kwalifikacji (począwszy od poziomów podstawowych – poziom 1 obejmujący świadectwa ukończenia szkoły, skończywszy na zaawansowanych – poziom 8 obejmujący uzyskanie tytułu doktora). Tak skonstruowane ramy stanowią niejako instrument promowania uczenia się przez całe życie. Po pierwsze obejmują bowiem wszystkie poziomy kwalifikacji możliwe do uzyskania podczas kształcenia i szkolenia ogólnego (zawodowego oraz akademickiego). Po drugie odnosić mogą się zarówno do kwalifikacji uzyskanych w ramach kształcenia i szkolenia początkowego, jak również ustawicznego. Co bardzo istotne dla współczesnych przeobrażeń edukacji, wspomniane osiem poziomów odniesienia opisywane są poprzez efekty uczenia się. Taki zabieg wynika z faktu, iż współcześnie dostrzega się znaczną różnorodność systemów kształcenia i szkolenia funkcjonujących w całej Europie, widząc jednocześnie potrzebę ujednoczenia ich efektów. W związku z tym uważa się, że niezbędnym jest przesunięcie akcentu w edukacji właśnie na efekty uczenia się, by w ten sposób umożliwić porównanie oraz współpracę pomiędzy różnymi krajami i instytucjami⁶.

Wprowadzenie owych ram ma na celu poprawę jakości edukacji, ujednoczenie wymagań, a co za tym idzie – uzyskiwanych efektów kształcenia (na tym samym kierunku i poziomie kształcenia, ale w różnych placówkach) na terenie całego kraju, a nawet Europy. Taki zabieg ma też na celu to, by absolwenci określonego typu szkół zdobywali podobną wiedzę, umiejętności i kwalifikacje (w tym społeczne) niezależnie od tego, gdzie kwalifikacje zdobywają. Taki system umożliwi sprawne uzupełnianie kwalifikacji w dłuższej perspektywie czasowej i w szerszej perspektywie przestrzennej (to znaczy, że uzupełnienie kwalifikacji będzie możliwe nawet kilka, kilkanaście lat po ukończeniu jednego etapu kształcenia, także w innych placówkach, instytucjach na terenie kraju i poza nim). Ponadto uzyskanie określonych kwalifikacji w danym obszarze i na danym etapie kształcenia będzie jasno określało, jakiego typu wiedzę, umiejętności i kwalifikacje absolwent posiada. Jest to znaczne ułatwienie dla pracodawców, pracowników oraz kandydatów do pracy poruszających się po krajowym i zagranicznym rynku pracy.

Powyżej zasygnalizowane zmiany obejmujące system kształcenia ewoluują, by w ten sposób podnosić standardy i jakość nauczania. Położenie nacisku na efekty kształcenia na każdym etapie edukacji stanowi niebywałą korzyść dla

⁶ *Od Europejskich do Krajowych Ram Kwalifikacji*, red. E. Chmielecka, Warszawa 2009, s. 10–11.

wielu podmiotów (uczniów, pracowników, pracodawców, a nawet całej gospodarki). Zdaje się jednak, że największą korzyść odnieść mogą uczniowie. Definiowanie kwalifikacji językiem efektów kształcenia umożliwi bowiem i znacząco ułatwi dalszą edukację (edukację całożyciową) niemalże w każdym miejscu i czasie. Ponadto, co wydaje się najważniejsze w kontekście zmian edukacji, zmienia się *de facto* cała rola edukacji na każdym jej poziomie. Współcześnie nie wystarczy już przekazać tylko wiedzę podczas nauczania, ale wyzwaniem dla każdego nauczyciela jest nauczenie praktycznych umiejętności oraz wykształtowanie określonych postaw, zachowań, kompetencji (w tym niezwykle ważne są kompetencje społeczne). By było to możliwe, zmianie powinien ulec cały system kształcenia (np. w kierunku zwiększenia liczby godzin praktyk, kształcenia praktycznego), jak również podejście każdego nauczyciela do pełnienia swojej roli.

Współczesna edukacja powinna przygotowywać młodych ludzi „do pracy” i „przez pracę”. Zakładając, iż młody człowiek posiada określoną wiedzę, to nie można pomijać faktu, iż z wcieleniem jej w „działanie” częstokroć ma problem. Ważna w tym aspekcie wydaje się zmiana idąca w kierunku kształcenia dualnego – bezpośredniego wdrażania nabytej wiedzy i umiejętności. Ważne wydaje się również zwiększenie liczby godzin praktyk tak, aby młody człowiek mógł poznać meandry pracy w danym zawodzie. Dziś praktyki to konieczność – choć nie powinny być utożsamiane z jakimkolwiek przymusem. Pomimo to, niestety, w wielu placówkach praktykant częstokroć traktowany jest jak natręt, który pojawia się w zakładzie pracy. Tymczasem to właśnie dzięki łączeniu wiedzy z praktyką (o czym szeroko pisze W.T. Nowacki, twórca pedagogiki pracy) uczniowie mogą nabyć umiejętności i kompetencje tak bardzo cenione na rynku pracy. Owe praktyczne działania właśnie przygotowują w pełni do zawodu. System edukacji powinien zatem zatroszczyć się także o swoiste ramy jakości praktyk oraz staży⁷, tak by praktyka odbywana w ramach systemu kształcenia przynosiła jak najwięcej efektów w postaci umiejętności i kompetencji uczniów.

Nowa rzeczywistość edukacyjna, nowe wyzwania, jak również zmiany wynikające z wdrażania ram kwalifikacyjnych stawiają również nowe wyzwania przed nauczycielem na każdym etapie kształcenia. Wiedza na temat nowych wymagań, sposobu definiowania efektów kształcenia, jak również kompetencje w zakresie „wykształcania” kompetencji u uczniów to nowe powinności współczesnego nauczyciela (zarówno na etapie przedszkolnym czy wczesnoszkolnym, jak i akademickim). Umiejętności i kompetencje uczniów to obok wiedzy bardzo istotny efekt systemu edukacji. Efekt, który świadczy o przygotowaniu uczniów, studentów do pełnienia ich przyszłych ról; efekt ten nie może być pomijany przez żadnego nauczyciela. Każdy nauczyciel powinien zatem tak dostosowywać treści i metody nauczania, by nie skupiały się jedynie na przekazywaniu

⁷ Por. szerzej P. Zaręba, *Efektywny start w karierę*, „Personel i Zarządzanie” 2013, nr 10, s. 40–44.

faktów, danych, informacji czy wiedzy. Jest to istotne na każdym poziomie kształcenia, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia na poziomie wyższym. Należy bowiem mieć na uwadze fakt, iż „Całe szkolnictwo wyższe jest szkolnictwem zawodowym. Żadna ze szkół wyższych nie kształci po prostu człowieka, lecz kształci lekarza, fizyka, pielęgniarkę, nauczyciela...”⁸. Edukacja wyższa powinna zatem szczególnie przygotowywać absolwentów do pełnienia przez nich przyszłej roli zawodowej – co jest głównym założeniem pedagogiki pracy, ale i KRK (skutecznie pełnić, to między innymi: wiedzieć jak, umieć zastosować w praktyce, potrafić ocenić sytuację, dobrać odpowiednie metody działania, mieć odpowiednią postawę względem pracy itd.). To właśnie zmiany efektywności nauczania, położenie nacisku na praktyczność nauczania to jedne z wyzwań, które przyświecają pedagogice pracy, ale i stoją przed edukacją, związane z wdrażaniem KRK. Bardzo ważnym jest jednak, zwłaszcza w przypadku edukacji wyższej, znalezienie tzw. złotego środka pomiędzy nauczaniem praktycznym a teoretycznym. Idąc bowiem za słowami L. Kołakowskiego: „uniwersytet, od którego oddzieliłyby się wszystkie nauki stosowane, byłby wybitnie zubożony, straciłby społeczną wiarygodność i prawomocność, ale uniwersytet, który byłby całkowicie sprowadzony do zestawu szkół zawodowych, przestałby być uniwersytetem i utraciłby funkcję, która go historycznie i biologicznie definiuje”⁹. Jest to bardzo ważne stwierdzenie, gdyż wskazuje na to, iż w całym współczesnym istniejącym dyskursie na temat praktyczności nauczania nie można zapomnieć o tym, iż podstawą niemalże wszystkich umiejętności, kompetencji, jest właśnie wiedza i płaszczyzna teoretyczna.

Podsumowanie

Konkludując, uznać należy, że bardzo ważną powinnością współczesnej edukacji jest dostosowywanie się do nowych wyzwań i warunków rynku pracy. Zmiany takie są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania zarówno rynku edukacji, jak i pracy. Dają ponadto większe szanse na sprawniejsze i lepsze działanie całej gospodarki. Edukacja powinna zatem dążyć do bycia bardziej efektywniejszą. By uzyskać taki efekt, należy niejako rozpocząć od podstaw, czyli od zrozumienia sensu i celu edukacji na każdym etapie. Nie sposób bowiem zdefiniować w słuszny sposób efektów kształcenia bez zrozumienia i zdefiniowania celów, jakie chcemy osiągnąć. By skutecznie definiować owe cele, konieczne

⁸ Z wywiadu z prof. T.W. Nowackim w książce *Pedagogzy o sobie i o pedagogice*, red. A. Bogaj, S.M. Kwiatkowski, Warszawa 2003, s. 137.

⁹ Cyt za. Z. Kąkol, *Spoleczeństwo wiedzy. Nowe wyzwania*, Prezentacja multimedialna przedstawiona podczas wykładu inauguracyjnego na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w 2010 r., s. 21. http://www.cel.agh.edu.pl/wp-content/uploads/2010/10/wyklad_inaug_2010-Zbigniew-Kakol.pdf (stan na dzień 20.11.2013).

jest wyjście naprzeciw współczesnym oczekiwaniom rynku pracy i gospodarki i włączenie tychże oczekiwań w realia edukacji, czym właśnie powinna zajmować się pedagogika pracy.

Summary

Work's Pedagogy in the Constellation of the National Qualifications Framework

Work Pedagogy provides knowledge and shapes approach of young people to lifelong learning. Lifelong learning is an idea that should be incorporated and promoted as an essential element of creating a man who is prepared to live in a contemporary world. Dynamic changes of reality make that each of us have to continually renew our knowledge and skills. The fact that Work Pedagogy promoted the idea of lifelong learning makes that it leads to realizing assumptions of the European Qualifications Framework.